

J. L. BORGES

NOAPTEA DARURILOR

Istoria de față am auzit-o la vechea Cafenea a Acvilei, undeva în Florida¹, prin ținutul Piedad.

Se dezbătea problema cunoașterii. Cineva a invocat teza platoniciană cum că toate au fost văzute de noi într-o lume anterioară, astfel încât a cunoaște înseamnă a recunoaște; tatăl meu, cred, l-a citat pe Bacon care scrisese că, dacă a învăța înseamnă a-ți aminti, a ignora înseamnă, de fapt, a fi uitat. Alt interlocutor, un domn în vârstă, care trebuie să se fi simțit întrucâtva pierdut în toată această metafizică, se hotărî să ia cuvântul. Spuse cu lentă siguranță:

— Nu izbutesc să înțeleg problema arhetipurilor platoniciene. Nimeni nu-și amintește care a fost prima oară când a văzut culoarea galbenă sau culoarea neagră, sau prima oară când a prins gustul cutărui fruct, poate din pricină că era mic copil și nu putea să știe că inaugurează astfel un șir extrem de lung. Și, totuși, există alte prime dăți pe care nimeni nu ie uită. Eu v-aș putea istorisi ce mi-a lăsat o anumită noapte pe care o readuc adesea în amintire, cea din treizeci aprilie '72.

Pe vremuri, vilegiaturile erau mai lungi, dar nu știu totuși din ce pricină am zăbovit până la acea dată la ferma unor veri, familia Dorna, la câteva leghe bune de Lobos. Pe atunci, unul dintre argați, Rufino, mă inițiasse în tainele câmpului. Mă apropiam de treisprezece ani; el mă întrecea destul de mult în vârstă și avea faimă de semeț. Era foarte dibaci; la trântă, cel biruit era întotdeauna adversarul. Într-o vineri, mi-a propus ca sâmbătă seara să mergem în sat să petrecem. Am acceptat, de bună seamă, fără a ști prea bine despre ce e vorba. L-am prevenit că nu știu să. Dansez; mi-a răspuns că dansul se poate învăța cu ușurință. După cină, pe la șapte și jumătate, am pornit. Rufino se dichisise de parcă ar fi mers la bal și purta cu mândrie un pumnal de argint; eu nu-mi luasem cuțitul, de teama glumelor pe seama mea. Peste puțin, am și zărit primele case. Domniile voastre n-ați fost niciodată la Lobos? N-are nici o însemnătate; nu există așezare de provincie care să nu fie aidoma celorlalte, până și prin faptul de a se socoti deosebită. Aceleași ulicioare cu glod bătorit, aceleași gropi, aceleași case făcute parcă pentru a da celui urcat pe cal mai multă importanță. Am descălecat undeva, la un colț, în fața unei case vopsite în albastru deschis ori în trandafiri, cu o

firmă pe care scria La Estrella. În față așteptau legați de stâlpi vreo câțiva cai din cei mai arătoși. Prin poarta dinspre uliță, ușor întredeschisă, zării o dungă de lumină. La capătul vestibulului era o încăpere lungă, cu bănci de scândură pe-o parte și pe alta și, între bănci, câteva uși întunecate a căror destinație nu se ghicea. Un cățeluș cu blana gălbuie mă întâmpină lătrând cu veselie. Era destulă lume: vreo cinci-șase femei cu halate înflorate se tot foiau de colo până colo. O doamnă respectabilă, îmbrăcată în întregime în negru, părea a fi stăpâna casei. Rufino o salută și îi spuse:

— Iată, vă aduc un prieten nou care nu prea e dat pe brazdă.

— O să se-nvețe, n-avea nici o grijă, îi răspunse doamna.

Am simțit că mi se face rușine. Pentru a le distrage atenția sau, poate, pentru a le arăta că nu sunt decât un copil, am început să mă joc cu cățelul, la capătul unei bănci. Pe o masă de bucă-tărie ardeau mai multe lumânări de seu înfipite fiecare în câte o sticlă și îmi amintesc și de micul vas cu jăritic aflat undeva, într-un ungher din fund. Pe peretele din față, proaspăt văruiat, se afla o imagine. Cu Sfânta Fecioară Îndurătoarea.

Înconjurat de glume, cineva înstruna o gitară care-i da mult de furcă. Dintr-o timiditate excesivă, n-am refuzat un rachiou de ienupăr care mi-a făcut buzele ca jarul. Printre femei era și una care mi-a părut altfel decât celelalte. I se spunea Captiva. Avea un aer vag indian, dar trăsăturile îi erau parcă desenate, iar ochii erau foarte triști. Părul împletit într-o coadă îi ajungea până la brâu, Rufino, care observase că o privesc, i-a spus:

— Mai povestește o dată cum a fost cu năvala, ca să ne înprospătăm amintirea.

Fata vorbi ca și cum ar fi fost singură și, într-un fel, ani simțit că tui se poate gândi la nimic altceva și că lucrul acesta pe care-l povestește este singurul lucru care i s-a întâmplat vreodată în viață. Ne spuse așa:

— Când m-au adus de la Catamarca nu eram decât un copil. Ce puteam să știu eu despre năvale? De groază, cuvântul acesta la fermă nici nu se rostea. Ca despre o mare taină ani aflat că indienii se puteau prăvăli asupra noastră asemenea unui nor, puteau ucide oamenii și răpi animalele. Femeile erau târâte în inima ținutului și apoi supuse la câte și mai câte pătimiri. Am făcut ce mi-a stat în putință ca să nu cred nimic. Lucas, fratele meu, care apoi a fost străpuns de o lance, îmi jura că toate astea sunt minciuni, dar, când un lucru este adevărat, ajunge ca cineva să-l rostească o singură dată pentru a-ți da seama că așa este. Guvernul le oferă viciosi și ierburi de tot soiul ca să-i mai potolească, dar ei au vraci atoateștiutori care le dau neîncetat povețe. La o poruncă a șefului de trib nu pregetă defel să năvălească peste întărituri, nimicind totul. Într-atâta mă frământase gândul acesta încât aproape că doream să vină și învățasem să mă uit în partea unde apune soarele. Nu știu socoteala timpului, dar au trecut înghețuri și arșițe și vremea în care se înseamnă vitele cu fierul roșu și moartea unui fiu al vătafului și numai după aceea a venit năvala. Parcă i-ar fi mânat vântul de pampas. Văzusem o floare de ciulin pe marginea unei râpe și noaptea i-am visat pe indienii. În zori s-a întâmplat. Animalele au știut-o înaintea oamenilor, ca la cutremurele de

pământ. Ferma era neliniștită, iar păsările în văzduh nu-și găseau tihna. Ne-am repezit să ne uităm în partea spre care mă uitam eu totdeauna.

— Cine v-a dat de știre? Întrebă cineva.

Fata, care tot timpul păruse a fi foarte departe, repetă ultima frază.

— Ne-am repezit să ne uităm în partea spre care mă uitam eu totdeauna. Părea că tot pustiul s-ar fi urnit din loc. Printre zăbrelele grilajului de fier ani văzut nori de colb înainte de a vedea indienii. Veneau în goana cailor. Își loveau gurile cu palma și urlau. La Santa Irene existau niște arme lungi, care n-au slujit, însă, decât pentru a-i zăpăci și a-i întărâta apoi mai tare.

Captiva rostea vorbele de parcă ar fi fost o rugăciune, venită din adâncuri, dar eu, în clipa aceea, am auzit pe uliță indienii pustiului și urletele lor. O izbitură și ne-am pomenit cu ei în încăpere și a fost de parcă ar fi intrat călare, pe apa unui vis. Erau vreo câțiva mahalagii beți. Acum, în amintire, îi văd foarte înalți. Cel ce venea în fruntea lor îi arse un ghiont lui Rufo, care se afla lângă ușă. Acesta păli și se trase la o parte. Doamna casei, care nu se clintise de la locul ei, se ridică și ne spuse:

— Este Juan Moreira.

Acuma, după ce s-a scurs atâta vreme, nu mai știu dacă îmi stăruie în amintire omul din noaptea aceea sau cel pe care aveam să-l văd de atâtea ori în mijlocul arenei. Mă gândesc la coama și la barba neagră a lui Podestá3, dar și la o figură roșcovană, ciupită de vărsat. Cățelușul ieși alergând în întâmpinarea lui. Dintr-o lovitură de călcâi, Moreira îl lungi la pământ. Căzu pe spate și își dădu sufletul zvârcolindu-și lăbuțele. Aici începe cu adevărat istoria.

M-am îndreptat fără zgomot către una din uși, care dădea spre un coridor îngust cu o scară. Sus, m-am ascuns într-o încăpere întunecoasă. În afara unui pat foarte jos, nu știu ce alte mobile se mai aflau acolo. Tremuram tot. Jos, țipetele nu se potoleau defel și un obiect din sticlă se făcu țândări. Am auzit pașii unei femei care urca și am văzut o dungă fugară de lumină. Apoi glasul Captivei mă chemă în șoaptă.

— Mă află aici ca să slujesc, dar numai oamenii de bine. Apropie-te, căci n-am să-ți fac nici un rău.

Își scoase halatul. M-am întins alături de ea și i-am căutat fața cu mâinile. Nu știu cât timp a trecut. N-au fost nici vorbe și nici sărutări. I-ani despletit cosița și m-am jucat cu părul ei, care era foarte mătășos, iar apoi cu ea însăși. N-aveam să ne mai revedem după aceea și nu i-am știut numele vreodată.

O împușcătură ne-a asurzit. Captiva mi-a spus:

— Poți ieși pe scara cealaltă.

Am făcut întocmai și m-am pomenit în ulicioară. Era o noapte cu lună. Un sergent de poliție, cu carabină și cu baioneta pusă, străjuia gardul. Începu să râdă și îmi zise:

— Precum văd, ești dintr-aceia care se scoală cu noaptea-n cap.

Trebuie să fi bâiguat ceva, ar ni ci nu m-a mai luat în seamă. De peste zăplaz, un ins aluneca încet în jos. Dintr-o săritură, sergentul îi înfipse oțelul

în trup. Omul căzu la pământ, unde rămase prăvălit pe spate, gemând și sângerând. Mi-am amintit de câine. Ca să-l facă să-și dea și ultima suflare, sergentul mai înfipse o dată baioneta. Cu un fel de veselie îi spuse:

— Moreira, de data asta glonțul nu ți-a folosit la nimic.

Din toate părțile se năpustiră soldații în uniforme care împresurară casa, și apoi vecinii. Andrés Chirino fu nevoit să se opintească pentru a smulge arma. Toți se îmbulzeau să-i strângă mâna. Rufino spuse râzând:

— Cumătrul ăsta și-a mâncat mălaiul.

Eu mă duceam de la un grup la altul, povestindu-le oamenilor ce văzusem. Dintr-o dată m-am simțit ostenit din cale-afară; poate că aveam și febră. M-am strecurat din mijlocul mulțimii, l-am căutat pe Rufino și am pornit spre casă. Călări fiind, zărirăm lucirea albă a dimineții. Mai mult decât ostenit, mă simțeam năucit de acest vârtej de întâmplări.”

— De imensul fluviu al acelei nopți, spuse tatăl meu.

Celălalt încuviință.

— Așa este. În scurta trecere a acelor ceasuri eu cunoscusem dragostea și privisem moartea. Tuturor oamenilor le sunt dezvăluite toate lucrurile sau, cel puțin, toate acele lucruri care îi sunt date spre cunoaștere unui om, dar mie, de seara până dimineața, mi-au fost dezvăluite aceste două lucruri esențiale. Anii trec și împrejurările în care am povestit istoria sunt într-atât de numeroase încât nici nu mai știu măcar dacă mi-o amintesc aieva sau dacă îmi amintesc numai cuvintele cu care o povestesc. Poate că așa i s-a întâmplat și Captivei cu indienii ei. Acum nu mai are nici o însemnătate dacă am fost eu sau dacă a fost altul cel care a văzut uciderea lui Moreira.

SFÂRȘIT

1 Florida – provincie din Uruguay, având drept capitală orașul cu același nume. (N. tr.)

2 Vicios – termen utilizat în mediile rurale din Argentina și Uruguay, și care include tutunul, ceaiul mate, băutura, pariurile, jocul la curse și alte forme ale „viciului” mai degrabă modest, ce poate fi satisfăcut cu bani puțini. (N. tr.)

3 Din nou aluzie la José Podestá, mare actor argentinian de la sfârșitul veacului trecut și începutul veacului nostru, care – printre alte creații rămase celebre – a interpretat, în arena circului, figura lui Juan Moreira (N. tr.)